

MIHAI NISTOR, Professor PhD
 Department of Philosophy
 University Al. I. Cuza, Iași

RUPTURA DE NIVEL ONTOLOGIC LA MIRCEA ELIADE

Abstract

The main idea of this paper is represented by the author's belief that Eliade's hermeneutics is founded on the thesis of "the break at the ontological level", in as much as it offers a large perspective and an efficient instrument of investigation of the disconcerting diversity in which the experience of the holy is portrayed in the history of the human culture and civilization.

The epistemic value of the methodological device introduced by the Romanian scholar in the research of different hierophanies is revealed when the historical and philosophical perspectives of analyses and interpretation of the religious phenomenon are also associated with factors of a psychosociological nature, thanks to the principle of "the break at the ontological level". Thus, Mircea Eliade establishes a modern hermeneutics, thoroughly scientific, structured on a triadic typology of the phenomenology of the holy.

Dintre toate conceptele, tezele, principiile și ipotezele cu care operează hermeneutica lui Eliade, sintagma „ruptură de nivel ontologic” are, după opinia noastră, o excepțională încărcătură semantică, întrucât oferă o largă perspectivă și un instrument eficient de comprehensiune a deconcertantei diversități sub care se înfățișează experiența sacralului în istoria culturii și civilizației umane. Valoarea epistemică a mecanismului metodologic pe care îl instituie savantul român în cercetarea diferitelor hierofanii se revelează în chip deosebit atunci când perspectivelor istorice și filosofice de abordare și interpretare a fenomenului religios le sunt asociate și fundamente de ordin psiho-sociologic.

Grație acestei maniere de înțelegere a genezei și formelor specifice de manifestare a funcțiilor comunitare pe care le îmbracă diferitele hierofanii, Mircea Eliade pune bazele unei întemeieri profund științifice a tipologiei sacralului, structurată pe trei forme originare: a) *mitul*, b) *arhetipul*, și c) *simbolul*. Mai mult, principiul rupturii de nivel ontologic l-a determinat pe Adrian Marino să considere, în ampla sa exegeză *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, că sacralul, așa cum îl înțelege filosoful român al miturilor, nu este altceva decât un concept, o entitate cu valoare pur euristică: „Se poate chiar spune că Mircea Eliade operează, el însuși, doar cu noțiuni complet „desacralizate”. Trecut prin circuitele hermeneutice, „sacralul” își pierde caracterul transcendent. El este „profanat” în mod inevitabil. Devine doar o noțiune abstractă, laică, un instrument pur hermeneutic”.ⁱ În citatul de mai sus, credem, că s-ar potrivi mai curând termenul de „profanizat”, în loc de „profanat”, pentru a îndepărta orice alte conotații posibile.

În această perspectivă putem spune că, tema rupturii de nivel ontologic a avut drept consecință întemeierea *religiologiei* – o știință relativ nouă, al cărei obiect, structură și metodologie se află în plin proces de constituire. În *Fenomenologia sacralului*, - volum apărut în anul 1999, la Editura „Cantes” din Iași, am încercat o legitimare a status-ului epistemic al acestei discipline, subliniind că religiologia reprezintă știința care cercetează fenomenul religios din punctul de vedere *istoric, psihologic, sociologic, și filosofic*.ⁱⁱ

Ruptura de nivel ontologic reprezintă, de fapt, cheia de interpretare a dialecticii *sacru-profan*, pentru întreaga hierologie eliadescă, deoarece încă din perioada aurorală a devenirii omului, raportul dintre sacru și profan se înfățișează ca o filiație *sui-generis* dintre fanatic și criptic. Pentru Mircea Eliade, orice hierofanie devine sau este un paradox, întrucât sacrul se manifestă în ceva vizibil, în *pro-fan*, iar „la un moment istoric dat, fiecare grup uman a transsubstanțializat, la rândul său, un anumit număr de obiecte, animale, plante, gesturi etc. în hierofanii, și e foarte probabil că până la urmă nimic nu a scăpat acestei transfigurări continuate pe durata a zeci de milenii de viață religioasă”.ⁱⁱⁱ Pe acest mecanism dialectic, immanent fenomenologiei sacrului, se sprijină hermeneutica eliadescă, unde principiul *coincidentia oppositorum* va însemna o anume identitate dintre sacru și profan, adică o *ruptură de nivel ontologic*. „Ea este implicată în orice hierofanie, pentru că orice hierofanie *arată*, manifestă existența celor două esențe opuse: sacru și profan, spirit și materie, etern și nonetern etc.”^{iv}

În acest chip, ființa umană conferă sens și valoare unor entități ontice, prin actul semnificării, și astfel se realizează trecerea unui obiect din sfera neutralității lui axiologice în domeniul sacralității, iar dobândirea acestei noi dimensiuni va marca o ruptură de nivel ontologic. Roger Caillois observă, pe bună dreptate, că însușirea sacră a lucrurilor câștigată prin această ruptură, poate fi stabilă sau vremelnică și „nu există nimic care să nu-i poată deveni sălaș și capătă astfel în ochii individului sau ai colectivității, un prestigiu fără egal. De asemenea, nu există nimic care să nu poată fi depozitat de sacru. El este o însușire pe care lucrurile nu o posedă prin ele însele: un har misterios vine să le adauge”.^v

Ruptura de nivel ontologic reprezintă un transfer de esență umană în criptic, deoarece prin semnificare se produce un act de creație în urma căruia cripticul „devine” o cratofanie sau hierofanie. De reținut că supralicitarea cripticului nu este determinată doar gnoseologic, ci și praxiologic, teleologic și, mai ales, axiologic și, în consecință, formele conceptuale ale sacrului vor fi de natură obiectivă și apriori, adică transcendente, cum le-ar fi numit Imm. Kant. În viziunea lui Eliade, tocmai natura *a-priori* a categoriei de sacru conferă realului, grație rupturii de nivel ontologic, anumite semnificații, astfel încât pentru mentalitatea arhaică „foarte înaltul” devine în mod foarte natural un atribut al divinității. Regiunile superioare, inaccesibile omului, zonele siderale *dobândesc* prestigii divine ale Transcendenței, ale Realității Absolute. De aceea, prin simplul fapt de a se afla sus, de a fi „elevat”, *echivalează* cu a fi puternic în sensul religios al cuvântului și a fi astfel saturat de sacralitate.

Dar și pentru omul contemporan, ruptura de nivel ontologic reprezintă o modalitate de comunicare și de comuniune cu *Transcendentul* divin. Aceasta este și explicația de ce Misterele sunt *supranaturale*, dar și de ce „ele sunt singurele mijloace de ieșire din înlănțuirea cosmică, din limitele comunității și din mărginirea personală”.^{vi} Nutrim convingerea că ruptura de nivel ontologic îl situează pe Mircea Eliade în rândul celor mai actuali filosofi ai religiilor. În *Sacral și profanul* este abordată una dintre cele mai spinoase probleme ale religiologiei contemporane: „în ce măsură o existență radical secularizată, fără Dumnezeu sau zei, este susceptibilă să constituie punctul de plecare al unui nou tip de „religie”?^{vii} Acest punct de vedere pe care savantul român îl invocă în repetate rânduri de-a lungul prodigioasei sale activități științifice, ne-a sugerat ideea existenței unui sacru „nonreligios” sau sacral „laic”, manifestat sub două variante: a) *sacral prereligios* și b) *sacral postreligios*.

În cartea mai sus amintită, Mircea Eliade, plecând de la teza rupturii de nivel ontologic, afirmă fără echivoc faptul că în orice act al sacralizării nu este vorba de venerarea unui obiect în sine, deoarece „piatra sacră, arborele sacru nu sunt adorații ca atare, ci pentru că sunt *hierofanii*, pentru că „arată” ceva ce nu mai este nici piatră, nici arbore, ci *sacral, das*

ganz andere".^{viii} Prin urmare, trecerea unui simplu obiect din lumea profană în domeniul sacralității are loc prin detașarea lui de mediul ambiant, iar dobândirea noii însușiri va semnifica o „ruptură de nivel ontologic”. Se poate spune, deci, că tipologia sacralului, toată gama de întrupări ale mitului, arhetipului și simbolului, reprezintă, la început, modalități ale sacralului nonreligios, mai exact, ale sacralului prereligios.

Trebuie avut în vedere și faptul că sacralizarea nu este în exclusivitate un fenomen specific religiozității, cu cele patru elemente de structură: 1) *credință* în principiul transcendent; 2) un sistem de *practici culturale*, 3) reprezentare ideatică a credinței sau *doctrină teologică* și 4) forme instituționale sau *biserice*. Dacă am admite, cel puțin că ipoteza de lucru, existența unei perioade prereligioase în istoria omenirii, atunci putem considera că *mitul* – una din formele primare ale sacralului – nu va avea în această perioadă o natură mistică. În acest caz, am putea concede, tot ca ipoteză de lucru, existența unui *sacru nonreligios*. Sintagma „sacru nonreligios” nu trebuie să surprindă, fiindcă deosebirea lui de sacru religios este în aceeași măsură în care miticul se deosebește de mistic.

Se poate spune că în perioada prereligioasă sacralul are un caracter imanent, el fiind, mai curând, un sublimat lăuntric al conștiinței umane și de abia după instituirea preeminenței cripticului asupra fanicului, sacru devine transcendent. Aïdoma noțiunii de credință cu bivalența ei (credință laică și credință religioasă), sacralului îi corespunde tot o binaritate – sacralul laic (pre sau post religios) și sacralul religios propriu-zis.

Dacă intenționăm să cunoaștem faptele prin contextul lor real istoric, psihologic, axiologic și sociologic, de bună seamă că de la limpezirea acestor probleme va trebui să pornim, întrucât sacralul are o încărcătură semantică mult mai cuprinzătoare decât sfera strict religioasă. Perioada prereligioasă în istoria omenirii face posibilă existența unor forme nereligioase ale acralului (mit, arhetip, simbol etc.) fiindcă hierofaniile nu se referă doar la divinități și nu acoperă numai o atitudine religioasă, ci desemnează și anumite evenimente sau fapte față de care oamenii au o puternică referință axiologică.

Cu privire la sacralul postreligios, trebuie spus că orice hierofanie sau experiență religioasă poate dobândi și valențe laice, deoarece sacralul se manifestă totdeauna într-o anumită situație istorică. Chiar și experiențele mistice cele mai personale și cele mai transcendente, suportă, după Mircea Eliade, influența momentului istoric. Dar sacralul postreligios este specific prin excelență lumii secularizate și secularizante din zilele noastre. Evoluția societății moderne spre o diferențiere tot mai accentuată, a îngustat foarte mult funcțiile comunitare ale religiei deplasând centrul autorității de la sacru la profan. Desacralizarea universului tradițional al lucrurilor se produce pe măsură ce organizarea societății umane este puternic dominată de procedee tehnice și planificare rațională. Pe acest fond al secularizării care acționează cu forța unei legități implacabile, iese în evidență tot mai pregnant așa zisa „ineficiență” a instituțiilor ecleziastice tradiționale.

Avansând ideea sacralului nonreligios, cu cele două ipostaze ale sale – sacralul prereligios și sacralul postreligios – am avut în vedere, pe de o parte, faptul că până la apariția religiei ca formă distinctă de cultură, cu cele patru elemente componente ale ei, experiența sacralului a omului primordial sau „tradițional”, cum îl numește Mircea Eliade, s-a realizat prin mit, simbol și arhetip. Pe de altă parte, am voit să arătăm că ființa umană, în orice timp istoric resimte o permanentă nevoie de sacru, ca o dimensiune fundamentală a existenței sale. Această nevoie se manifestă mai acut atunci când, din diferite motive, unele hierofanii dispar, pentru că „omul total” nu este niciodată complet desacralizat și avem toate motivele să ne îndoim chiar că o desacralizare absolut completă este posibilă.^{ix}

NOTE

- ⁱ Marino, A., *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1980, pp. 156-157
- ⁱⁱ Nistor, M., *Fenomenologia sacrului*, Ed. Cantes, Iași, 1999, p. 37. A se vedea, de asemenea: Surdu, Al., *Religiologia și psihologia religiei*, Prefață la Ion Mânzat: „Psihologia credinței religioase. Transconștiința umană”, Ed. Știință și Tehnică, București, 1997, p. 11; Tonoiu, V., *Hermeneutici existențiale și de construcții explicative ale „sacrului”*, în vol. „Rațiune și credință”, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1988, p. 24.
- ⁱⁱⁱ Eliade, M., *Tratat de istorie a religiilor*, traducere de Mariana Noica, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 31
- ^{iv} Eliade, M., *op. cit.*, p. 45
- ^v Caillois, R., *Omul și sacrul*, traducere de Dan Petrescu, Ed. Nemira, București, 1997, p. 20
- ^{vi} Țuțea, P., *Între Dumnezeu și neamul meu*, Ed. Arta grafică, București, 1992, p. 25
- ^{vii} Eliade, M., *Sacrul și profanul*, traducere de Rodica Chiru, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 13
- ^{viii} *Ibidem*, p. 14
- ^{ix} Eliade, M., *Nostalgia originilor. Istorie și semnificație în religie*, traducere de Cezar Baltag, Ed. Humanitas, București, 1994, pp. 41-42